

Osmanlı'da Azınlık ve Yabancı Mektepler

Azınlık ve Yabancı Kavramı

Azınlık denildiğinde, içinde yaşadığı toplumun genel yapısında, ırk, dil, din, kültür veya millet olarak ayrılan ve genel nüfusa oranla daha küçük topluluklar (Ermeni, Rum, Yahudiler) ifade edilmek istenmektedir. Yabancı ise bir devletin sınırları içerisinde yaşamasında rağmen gerek kültürel gerekse hukuksal olarak devlete vatandaşlık bağı ile bağılı olmayan kimse/lerdir (Vahapoğlu, 1990: 5, 14; Britannica, 2024).

Azınlık ve Yabancı Kavramı

Osmanlı dönemi maarif ıstılahında

“mekâtib-i gayrimüslime”

“ekalliyet mektepleri”

günümüzde ise “**azınlık okulları**” şeklinde geçen bu okullar hukukî zeminde geçmişten bugüne “hususî mektep” statüsünde yer almış ve onların hukukuna tâbi kılınmışlardır. (Aksu, 2022).

Osmanlı Devleti gayrimüslim unsurları kiliselerine ve dinî aidiyetlerine göre tanımlamış, gruplamış ve haklarını da buna göre tanzim etmiştir (Aksu, 2022).

Osmanlı idaresinde hükümet; mektep ve müesseselerini kurup idare etmek hususunda yalnız azlıkları değil Türk ve Müslümanları bile serbest bırakmıştır (Ergin, 1977: 743).

Azınlık Okullarının Açılışı

İslam hukuku, devlet yöneticilerini ve özellikle padişahları hak ve adalete aykırı tasarruflarda bulunmaktan men etmiştir.

II. Mahmud'un «...ben tebaamın Müslümanını camide, Hristiyanını kilisede, Musevisini havrada farkedirim. Aralarında başka bir fark yoktur. Cümlesi hakkında muhabbet ve adaletim kavidir ve hepsi hakiki evladımdır»

(Kaynar, 1954; Akt: Vahapoğlu, 1990: 26)

Azınlık ve Yabancı Okullarının Açılışı

- **Kapitülasyonlar**
- **Gülhane Hatt-ı Hümayunu (26 Şaban 1225- 3 Kasım 1839):**

Bu ferman özde klasik «adaletname» geleneğinin devamıdır.

1839 Tanzimat Fermanı mal ve can emniyeti ile ırz ve namusun korunmasına ilişkin hükümler ihtiva ediyor, böylece ana hakların teminatı kabul ve ilan edilmiş oluyordu (Vahapoğlu, 1990: 37).

Islahat Fermanı

(12 Cemaziyelahir 1227- 28 Şubat 1856)

Bu ferman ile bütün cemaatler sanat, sanayi ve genel eğitim verecek okulları açmaya yetkili kılınıyor ancak bir maarif meclisinin nezaret ve denetimine bırakılıyordu (Vahapoğlu, 1990: 42).

Islahat Fermanı

«...Hristiyan ve sair tebaai gayrimüslime camaatlerinin milletçe olan maslahatlarının idaresi her bir cemaatin ruhban ve avamı beyninde müntehip azadan mürekkep bir meclisin hüsni muhafazasına havale kılınması»

«Devlet-i Aliyyemin cümlesi herhangi milletten olursa olsun devletin hizmet ve memuriyetine kabul olunacaklardan bunlar ehliyet ve kabiliyetlerine göre umum hakkında meriyyülicra olunacak nizamata imtisalen memuriyetlerde istihdam olunmaları... her bir cemaati maarif ve hiref ve sanayie dair milletçe mektepler yapmağa mezun olup, fakat ve makule Mekatıbi Umumiyenin usulü tedris ve muallimlerinin intihabı azası tarafı şahanemden muhtelit bir meclisi maarifin nezareti ve teftişi tahtında olması...» (Gözübüyük ve Kili, 1982: 10).

1869- Maarifi Umumiye Nizamnamesi

- Türk olsun olmasın Osmanlı tebaasının ve yabancıların okul açmaları 129. ve 130. maddeye göre düzenlenir.
- Md. 129 Özel okullar, toplumlar ya da Osmanlı veya yabancı devletlerin tebaası fertler tarafından ücretli veya ücretsiz olarak kurulan okullardır. Masrafları vakıflarca karşılanır (Akyüz, 2021:173).

1869- Maarifi Umumiye Nizamnamesi

Özel Okul Kuruluş Şartları:

Md.129a) Bu okulların **öğretmenlerinin elinde** Maarif Nezareti/Mahalli Maarif İdaresince verilmiş **şehadetname bulunması**,

b)Bu okullarda **terbiye ve ahlak kurallarına ve politikaya(devlet politikası) aykırı ders okutturulmaması ve ders kitapları ile programlarının** Maarif Nezareti/Mahalli Maarif İdaresi ve vali tarafından tasdik edilmesi,

c)Maarif Nezareti ya da mahalli maarif idaresi ve vali tarafından **resmi izin verilmesi**

Md. 130. Özel okullarda çocukların uygunsuz hareketleri ve tembellikleri nedeniyle **dövülmesi ve onlara yakışsız sözler söylenmesi yasaktır**. Bu tür çocuklar özel talimata göre cezalandırılacaktır (Akyüz, 2021:173).

Mektepler arasında gayri müslimlere ilk defa kapılarını açan Tıbbiyedir.

Bu mektepte tedrisatın Fransız diliyle yapılmakta olması, hocalarından bir kısmının gayri müslim hattâ Avrupa'lı bulunması ve gayri müslimlerin yabancı dillere Türklerden ziyade rağbet ve kabiliyet göstermeleri gibi sebeplerle ve belki de bilhassa Muallim Bernar getirildikten sonra onun tavsiyesiyle bu yola gidildiği zan ve tahmin olunabilir (Ergin, 1977:726).

Azınlık ve Yabancı Okullarının Açılışı

Müderriş Avram Galanti'nin yazışına göre Yahudiler uzun müddet bu işe yanaşmamışlar ve ancak 1263 (1846) da kendileri için ayrıca yemek pişirtilmek suretiyle mektebe talebe göndermişlerdir.

Bu mektebin ilk müdürü Mösyö dö Salv o sırada yazmış olduğu makalede:

«Vaktiyle engizisyonun tardetmiş olduğu kısmen İspanya'dan gelmiş olan Yahudiler bir aralık kendilerinin maruz kaldıkları dinî ademi tesamühü muhafaza ederek çocuklarını Hristiyanların idaresine tevdi edilmiş olan bir İslâm mektebine göndermeğe bir türlü karar veremiyorlardı. Bunlardan en az mutaassıp olanlar mezheptaşları için İbranilerin dinî evamirine tevfikân ayrı yemeklerin ihzar edilmesini talep etmişlerdir ki bu hal esas itibariyle mektebe ithal edilmesi matlup olan **vahdeti anasır fikrini işkâl ve ihlâl** edecekti.» (Ergin, 1977: 728).

«Katoliklerde memlekette münteşir bilûmum edyana mensup anasırı yan yana toplayan ve hepsine aynı himayeyi bahşeden bir müesseseye müzaheretten imtina ediyorlardı. Mektebi Sultani'nin küşadından evvel Papa tarafından ittihaz edilen bir karar; Katolik ailelerini çocuklarını bu mektebe yazdırmaktan menediyor ve aksi halde kilisenin himayesine mazhar olamayacaklarını ilân eyliyordu.

Katolikler; muhtelif ırkların bir arada bulunması gûya Katolik çocuklarının ahlâkına tesir icra edeceğinden korkuyordu. Halbuki mektebin ilk iki senesinde sui hareketlerinden dolayı tardedilen Katolik talebenin adedi diğer dinlere mensup talebenin miktarından beş defa daha fazla idi (Ergin, 1977: 728).

1284 (1868) de İstanbul'da açılan **Galatasaray Lisesine** muhtelif unsurlardan parasız 150 talebe alınmakta idi. **Bu Lisenin ilk Fransız müdürü olan Mösyö dö Salv**, o sırada **Revü de Dömond gazetesine** yazmış olduğu bir makalede bu muhtelif unsurlar hakkında birçok mütalea yürüttükten sonra diyor ki :

«En zeki ve en halûk çocukların hangi unsura mensup olduklarını tetkik etmek de faideden hali değildir. Bu iki noktai nazardan Bulgarlar daima birinci mevkii muhafaza ediyorlardı. Onlardan sonra Ermeniler ve en sonra Türkler, Museviler ve nihayet, teessüfle söylerim ki, Lâtin Katolikler geliyordu. Rumlar arasında birkaç iyi talebe olmakla beraber çok fenaları da vardı.» (Ergin, 1977: 733).

A. RUM MEKTEPLERİ

1.FENER RUM MEKTEBİ

FENER RUM MEKTEBİ

Fener Rum Mektebi, Rumların İstanbul'da tesis ettikleri en eski mekteptir. Şimdiki bina 1881 tarihinde Rum zenginlerinin topladığı 30 bin küsur altın sarfiyle yapılmış ve yine bu zenginlerin tahsis etmiş oldukları menkul ve gayri menkul servetin geliri ile şimdiye kadar yaşamıştır.

Mektepte Edebiyat, Felsefe, Din ve daha eskiden Tıp dersleri bile okutuluyordu (Ergin, 1977: 739).

Yunan Büyük Ansiklopedisinin 22. ci cildinin 704 üncü sayfasında bu mektep için şu satırlar okunuyor:

«Bu isim İstanbul'da kâin en büyük Rum Mektebine verilmiştir. Bu mektep İstanbul'un fethinden evvel (1453) Patrikhanenin himayesi altında bulunduğundan ve mesarifi bunun tarafından tesviye edildiğinden dolayı **Patrikhane Mektebi** adıyla de anılmakta idi. Bu mektepte eski Yunan Lisani, Felsefe, İlâhiyat, Riyaziyat, Fizikî İlimler tedris edilmekte ve buradan çıkan gençlerden bir takımı kilise ve bir kısmı Türk devleti hizmetlerine ve büyük memuriyetlere tayin olunmakta idi. Mezunlarının bir kısmı da muallimlik mesleğine intisap etmekte idiler.

Rum milletinin en maruf muallim ve meşhur müellifleri, birçok patrik ve despotları ve Babiâli büyük tercümanları ve Eflâk ve Buğdan Voyvodaları bu mektepten yetişmişlerdir (Akt. Ergin, 1977: 739).

2. HEYBELİADA PAPAZ MEKTEBİ

Mektebin yerinde Milâdın dokuzuncu asrında patriklik yapan Fotiyos, «Ayatriyada Manastın» adı altında papazlara mahsus bir mabet yaptırmıştır.

Bizanslılar zamanında bu tarzda sırf dinî bir mahiyet arz eden bu mabet, İstanbul Fatihinin Ortodoks dindarlarına karşı göstermiş olduğu müsaadeden istifade ederek eskisi gibi Ortodoks ruhanileri için bir Manastır vazifesini görmüştür.

1844 senesine kadar Türkiye’de yüksek bir teoloji mektebi yok idi.

Ortodoks rahiplerinin dahi istifade etmeleri için Mahmut II. zamanında Patrik Yermanosun vâki müracaatı üzerine Tepe Manastırı denilen Ayatriyada Manastırı yanında bir de mektep yapılmıştır.

Mektep 1844 tarihinden, yani kurulduğundan, 1923 yılına kadar yüksek Ortodoks İlâhiyat mektebi adını taşır.

2. HEYBELİADA PAPAZ MEKTEBİ

Mektep yatılıdır ve talebesi parasız bakılmaktadır.

Talebe kabulündeki esas şartları şunlardır :

İhzariye girecek talebenin mutlaka orta okulun ikinci sınıfını bitirmiş olacak ve mektebe elverişli bulunduğu dair sıhhî ve bilgili durumunu rapor ve muallim heyeti huzurunda isbat etmesi lâzımdır.

Daha yüksek sınıflara girebilmek için yine ona göre sınıf ve bilgi yüksekliğinin bulunması meşruttur.

3. KURUÇEŞME ÜNİVERSİTESİ

Kuruçeşme’de Dil - Edebiyat, Hendese - Riyaziyat ve Tıb şubelerini havi bir Rum Darülfünunu denilebilecek bir okuldur.

«Uzun müddet Patrikhanenin himayesi altında bulunan bu mektep ekseriya seyyar bir halde veya Patrikhanenin bulunduğu yere yakın bulunuyordu. Hattâ yaz mevsimlerinde Patrik Kuruçeşme’ye ve Adalara gittiği zaman mektep te muvakkaten Adalara ve Boğaziçine naklederdi.» denildiği gibi diğer bir yazıda da bu mektebin 1803 ten 1820’ye kadar münhasıran Kuruçeşme’de bulunduğu bildirilmektedir (Ergin, 1977: 745).

Kuruçeşme Mektebinin Türk kültürü bakımından asıl ehemmiyeti tıp şubesidir.

Zamanın hükümdarı Selim III. Dimitraşko’ya vermiş olduğu evasiti Muharrem 1220 tarihli fermanında:

«Asakiri İslâmiyeye ve umumen ibadullahı nefi ve faide ve celbi daavatı hayriye edilmek üzere bu mektebin açılmasını irade ettiği ve kıdâvetü sanadidi millet-i mesihîyye Dimitraşkonun bu mektebe hükümet tarafından Nazır ve Müdür nasbolunduğu ve bu Mektepte Tıbdan başka fünuni hendesiyye ve sair marifin talim ve taallüm edilmesi yazılıdır.» (Ergin, 747)

B. ERMENİ MEKTEPLERİ

TANZİMATTAN ÖNCE

(1452 — 1839)

İstanbul'un fethinden on sekizinci asrın sonuna kadar uzayan devirde Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde mektep mahiyetinde Ermeni müessesesine tesadüf edilmemektedir.

B. ERMENİ MEKTEPLERİ TANZİMATTAN ÖNCE (1452 — 1839)

1790 tarihine kadar Ermeniler arasında daha ziyade dinî tedrisata mahsus bazı müesseselerin mevcudiyeti sabit olmakla beraber, bunlar mevcudiyetlerini sadece şahsî nüfuzlar sayesinde muvakkat müddetler için muhafaza edebilmişlerdir.

Nitekim 1719 tarihinde İstanbul'daki Ermeni Patriği Ohannes Goloda verilen fermanla Ermenilerin «Mangantz Varjadun» (Çocuk Terbiye Evi) adı ile bir müesseseseye malik bulundukları zikredilmiştir (Ergin, 1977: 750).

B. ERMENİ MEKTEPLERİ TANZİMATTAN ÖNCE (1452 — 1839)

- 15 inci asrın başlangıcında Bitlis civarında «**Amlorti**» adındaki Manastır'da da bir mektep tesis edildiği, burada ilâhiyattan başka Felsefe, Mantık okutulduğu kaydedilmektedir.

Bitlis mektebi ulûm ve fûnun tedrisine de başladığından Darülfünun adıyla anılmağa başlanmıştır (Ergin, 750).

Kumkapı kilisesi baş papazı ve Kumkapı mektebi Ermenice muallimi Erzurum'lu papaz Mesrop, 1808 tarihinde neşrettiği gramer muhtırasında, Patrik Ohannes Çamaşırcıyan'ın devrinde (1803-1812) İstanbul'un bütün semtlerinde Ermenilerin meccani cemaat mektepleri açmış bulunduklarını kaydetmektedir.

Bu mekteplerde tatbik edilen tedrisat programı aşağıdaki esasları ihtiva etmekte idi:

- 1) — Ermenice - Alfabe , Kıraat; Dinî Kıraat,
- 2) — Din - Hristiyanlığın Esasları, Dualar, ilâh.
- 3) — Yazı - Alfabe (sıra yazı) Ermenice ve Türkçe senet yazmak.
- 4) — Hesap yahut rakkam - Türkçe tedris edilirdi ve aşağıdaki dört kısımdan ibaretti:
 - A) — Kara cümle,
 - B) — Çıkma,
 - C) — Zarb
 - D) — Taksim.

Bundan sonra rublu, buçuklu, çulatalı, zincirli taksim ve ortak payı denilen hesap usulleri tedris edilirdi (Ergin, 1977: 752).

Anadolu şehir ve kasabaları arasındaki mekteplerin 4'ü Adapazarı'nda, 3'ü İzmit'te, 3'ü Merzifon'da, 2'si Manisa'da, 2'si Bafra'da, 2'si Kayseri'de, 2'si Eğin'de, 2'si Erzurum'da bulunuyor ve kalan şehir ve kasabalarda da yalnız birer mektep görülüyordu. Bir şehirdeki mektep sayılarının çokluğu aynı zamanda oradaki Ermeni nüfusunun kesafetini de gösterir (Ergin, 753).

B. ERMENİ MEKTEPLERİ TANZİMATTAN SONRA (1839 — 1860)

3 Teşrinisani 1839'da ilân edilen Tanzimat Hattı Hümayûnun'dan sonra Ermeniler kültür sahasındaki faaliyetlerine yeniden hız vermişlerdir.

B. ERMENİ MEKTEPLERİ TANZİMATTAN SONRA (1839 — 1860)

1840 da ilk defa olarak Kumkapı'da Lusaviric adında bir Kızlar Mektebi açıldı. Bu müessese bir müddet sonra Bezciyan mektebi ile birleştirildi. Bu devirdeki tedrisat programı hakkında bir fikir vermek üzere Usküdar'daki Ceyaran'ın programını gösterebiliriz.

- 1 — Ermenice Gramer ve Tahrir
- 2 — Ermenice, Türkçe ve Fransızca Hüsnü Hat
- 3 — İlmî, Siyasî ve Tabiî Coğrafya
- 4 — Hesap
- 5 — Cebir
- 6 — Fransızca Gramer, Tahrir ve Mükâleme
- 7 - Resim
- 8 — Türkçe Gramer ve Tahrir
- 9 — Tarih
- 10 — Hendese
- 11 — Mantık
- 12 — Usulü Defterî, Ticaret. (Ergin, 1977: 756).

Semt					Senelik	Mülâhazat
	Erkek	Kız	Yekûn	Muallim	Bütçe	
Yedikule Hastahanesi	235	21	266	18	75.000	
Hasköy	334	170	504	14	100.000	
Samatya	330	55	385	14	94.000	
Üsküdar, Yenimahalle	276	230	506	12	130.000	
Üsküdar, Selamsız	185	—	185	4	36.000	
Beyoğlu, Karnavula	268	150	418	6	24.000	
Beyoğlu, KİLİSE Mahallesi	81	—	81	11	80.000	
Kumkapı	264	—	264	6	66.000	
Kumkapı (harici)	187	70	257	7	51.000	
Balat	212	5	217	11	53.800	
Beşiktaş	172	55	227	8	50.000	
Beşiktaş (yalnız)	110	70	190	4	16.220	
Ekmekçi						
Ortaköy	—	50	50	5	25.000	
Ortaköy, Taşmerdiven	190	—	190	11	90.000	
Yenikapı	165	—	165	7	38.000	
Kadıköy	65	34	99	3	24.000	
Kuzguncuk	82	42	124	8	37.000	
Galata	47	—	47	6	32.000	
Bakırköy	26	—	26	1	3.600	
Narlıkapı	120	50	170	7	24.700	

Maarif Komisyonu tarafından 1871 tarihinde neşredilen istatistiğe göre o tarihte İstanbul'da 18'i erkeklere, 13'ü kızlara ve 17'si de muhtelit olmak üzere 48 Ermeni Mektebi bulunuyordu. Bu mekteplerde 200 erkek ve 24 kadın muallim vazife görüyordu. Talebenin sayısı 5822'dir (3936 erkek, 1886 kız) (Ergin, 1977: 758).

C. YAHUDİ MEKTEPLERİ

Türkler İstanbul'a geldikleri zaman burada buldukları Yahudilerin sayısı ehemmiyetli bir miktar göstermiyordu. Fakat 1492'de İspanya'dan ve bir müddet sonra Portekiz'den çıkan Yahudiler dünyanın her tarafına dağıldığı gibi bunların bir kısmı da Türkiye'ye geldikten sonra sayıları ve ehemmiyetleri artmıştır (Ergin, 1977: 766).

Tanzimatın ilâniyle Türk ve İslâm olmayan unsurlara karşı gösterilen müsaade ve serbestiden Yahudiler hemen istifade edemediler.

Çünkü Yahudilerce yabancı bir dil öğrenmek yabancı bir din kabul etmek demektir.

Tıbbiye Mektebine açıldığı tarihten 34 sene sonra ilk Yahudi genci girmiştir (Ergin, 1977: 767).

1875'te Aliyans İsrailit İstanbul'da ve daha sonra Türkiye'nin diğer şehirlerinde mektep açmağa başladığı vakit Türkiye Musevi cemaatlerinin şiddetle mukavemetlerine maruz kalmıştı.

Hele Kudüs hahamları Aliyans aleyhine kaleme aldıkları bir aforoznameye dinî bir renk vermişlerdi.

Aliyans dini batırmağı istihdaf etmediğini isbat etmek için açtığı mektepleri aynı zamanda ibadethane ittihaz etmişti (Ergin, 1977: 767).

Bu suretle Aliyans Mekteplerine devam eden talebe sabahleyin dersten önce ve akşam dersten sonra muallimleriyle birlikte ibadet ederlerdi.

1270 (1854)'te ilk Musevi Asri Mektebi açıldığı ve bu mektepte Türkçe, İbranice ve Fransızca öğretildiği zaman Hahamlar **Fransızca'nın tahsilini günah sayarak** dehşetli propaganda yapmışlar ve mektebi himayesi altına almış olan Yahudi zengini Kamanto'yu aforoz Etmişlerdi (Ergin, 767).

Hasköy'de Őulei Maarif adiyle açılmış bulunan mektebe haham olmak üzere alınacak çocuklar için Őu Őartlar  ne sürülmüŐtür:

Evvel : Haham sınıflarında Türkçe okunacak fakat k fir dili olan Fransızca okutulmıyacaktır.

Saniyen : Haham olacaklar asr  sınıf rahlelerinde değil, kanapelerde oturacaklardır. Çünkü asr  rahle Frenk iŐidir.

Salisen : Sınıf soba ile değil mangalla ısıtılacaktır (Ergin, 1977: 767).

D. YABANCI MEKTEPLERİ

İstanbul'da azlıklardan başka yabancıların da birçok mektepleri ve müesseseleri vardır. Bu şehirde asırlarca iyi, kötü bir kültür hayatı yaşamış olan bu mekteplerin başında Katoliklerinki gelir. Protestanlar sonradan bu işe başlamışlardır (Ergin, 1977: 769).

YABANCI MEKTEPLERİ

1. KATOLİK MEKTEPLERİ

Türklerin 1453'teki zaferlerinden sonra, Lâtin kiliseleri, her kilise yanında bulunan küçük mekteplerde, Lâtin çocuklarının tahsillerini himayelerine almışlardı.

Bu mekteplerin sayısı ne çok, ne de hayırları bakımından ehemmiyetlidir. Programları Din Dersleri ile Kıraat ve Yazıdan ibaretti. O zamandan gelen bir darbimeseldir ki: Çocuklar (Paterlerini) yani (Esas Hristiyan duasını) dahi bilmiyorlardı (Ergin, 1977: 769).

Bu iki Mektebe ait bazı tarihî notlar :

I — Jezvitler ve Sen Benuva mektebi (1583 - 1851).

1583 — Fransız sefiri Pera Hristiyanlarının dileklerinin yerine getirilmesi ve çocuklarının okutulması için, Papaya ricada bulunuyor.

1583 — (18 Teşrinisani) Jezvitler gelip yerleşiyorlar. Lâtin talebeler ve birkaç (Şismatik Grek).

Analar, babalar; derslerden istifade maksadiyle çocuklariyle beraber devam ediyorlar.

1586 — Gelen beş Jezvitten 4'ü bulaşıcı hastalıktan ölüyorlar; sınıflar kapanıyor.

1609 — (20 Eylûl) yeni bir takım jezvitler gelip yerleşiyor ve sınıfları açıyorlar.

1609 — (13 K. evvel) sınıflar Subaşılar tarafından basılıyor. Hocalar Paşanın huzuruna sürükleniyor ve Fransız sefirinin ricası üzerine serbest bırakılıyorlar.

1610 — (15 Şubat) Tekrar derse başlanıyor. «Hattâ kitapsız olarak»

Talebe sayısı: Lâtin, Grek ve birkaç Yahudi olmak üzere 50'dir.

Program : Kıraat, Gramer ve Grekçe. Riyaziye, Lisan ve Serbest San'atlar.

Profesörler : Fransız jezvitleri — Kaloyer Grek ve bir Diyakr.

**1839 DAKİ FRANSIZ LATİN HIRİSTİYAN MEKTEPLERİNİN
TABLOSU**

Erkek Mektepleri :

Paruvasiyal dö Sen Antuan Mektebi	50		
Büyükdere Parusiyal Mektebi	65		
Paruansiyal dö Sen Mari Mektebi	30	145	
Pera Sen Lui Koleji	69	69	
Galata'da Sen Benuva Koleji	176	176	
Taksim'de Sen Pülşeri Koleji	117	117	
Kolej dö Kumkapı	127		
Fenerbahçe Koleji	32	159	
Kadıköy Sen Jozef Mektebi	296		
Galata'da Sen Piyer Mektebi	238		
Taksim'de Sen Jan Batist Mektebi	246		
Pangaltı'da Sent Espri Mektebi	213		
Beyoğlu'nda Sen Mişel Koleji	93	1086	
Şişli'de Orfelina dö la Pe	98		
Galata'da Orfelina dö la Providans	120		
Galata'da Orfelina Sen Jorj	30		
Üsküdar Orfelinası	12		
Orfelina dö Lartijiana	28	318	
Makriköy Dominiken Mektebi	52		
Adalar Fransisken Mektebi	21		
Büyükdere ve Pera Mektebi	50	123	2294

Kız Mektepleri :

Kolej ve Orfelina dö la Providans	555		
Taksim Mektep ve Orfelinası	496		
Bebek Mektep ve Uvruvarı	80		
Şişli'de Orfelina dö la Pe	50		
Çukurbostan Mektebi	465		
Harbiye'de Artijiana Mektebi	50		
Galata'da Sen Jorj Mektep ve Orfelinası	128		
Üsküdar Mektep ve Uvruvarı	118	1942	
Notr Dam dö Siyon Kolej ve Orfelinası	396		
Pangaltı Meccanî Mektebi	220		
Kadıköy Notr Dam dö Siyon Koleji	153	759	
Bakırköy Mektebi	58		
Yedikule Mektebi	61	119	
Kumkapı Mektebi	95		
Fenerbahçe Mektebi	22	117	
Beyoğlu Sent Mari Mektebi	220		
Adalar Mektebi	80	280	
Beyoğlu Sörler Mektebi	175		
Büyükdere Sörler Mektebi	175	350	3577
Erkek ve Kız Talebelerin Sayısı			5871
Yerli Hıristiyan Talebe			4011
Yabancı Talebe			1860

İSTANBUL'DA, HİRİSTİYAN MEKTEPLERİNİN 1840'TAN SONRA AÇILIŞI VE İNKİŞAFI

Fakir erkek ve kız çocuklarla meşgul olmak için Frer ve Sörler çağırılmış ve mektepler derhal, bakımsız Hıristiyan çocuklariyle dolmuştu.

Kanaatkârca yaşamaları sayesinde, papazların verdiği birkaç kuruşun üzerinden yaptıkları tasarruflarla, Freñler ve Sörler sokaklardan daha çok çocuk toplamak, kurtarmak gayesiyle yeni yeni mektepler açtılar.

Tam bir disiplinle idare olunan bu mekteplerde çocuklar çok çabuk ilerliyorlar, mektepten çıkar çıkmaz hepsi birer birer işe sahip oluyorlardı.

Zengin Hıristiyan ve aynı zamanda Grek ve Ermeni aileleri - Yahudiler de dahil olduğu halde - çocuklarının okutulması için ricada bulunuyorlar ve bu teklifi Frer ve Sörler derhal kabul ediyorlardı. Çünkü, bu suretle hükümetin ve şehrin henüz meşgul olmadığı daha birçok fakir ve öksüz çocuk kurtarabiliyorlardı.

Mekteplerin programları adetleriyle beraber ağırlaşıyor.. Çocuklar serbest, ticarî, finansiyer ve İdarî, mesleklere hazırlatılıyorlardı. Kolejleri parasız mekteplerden ayırıyorlar. Kolejlerde, matematik, usulü defterî, fizik ve tabii ilimler, resim ve musikî dersleri gösteriliyordu (Ergin, 776).

Bu mekteplere en sonra giren Müslümanlardır.

İlk defa Müslüman Türklerden bu mekteplere girenler Müşir Fuat Paşa'nın oğullandır. Müşir Fuat Paşa'nın, 8 çocuğunu Kadıköy'deki Sen Jozef Koleji'ne koyabilmesi için, bütün enerjisini sarfetmesi lâzım gelmişti.

Bundan sonra diğer Müslüman aileleri de çocuklarını bu mekteplere gönderdiler. Öyle ki, Müslüman talebelerinin sayısı 1890 1,900 % 15, 1911 % 56, 1926 % 51, 1931 % 64 ve 1939 yüzde 76 ya çıktı. (Ergin,1977: 777).

SEN JOZEF KOLEJİ TİCARET ENSTİTÜSÜ

1903' te tesis edilen ve 1909'da İstanbul'da, Fransız Ticaret Odası'nın idaresine verilen bu enstitü, gençleri ticarî, finansiyer ve İdarî mesleklere hazırlar.

Programı yüksek Avrupa ticaret mekteplerininkinin aynı olmakla beraber şarkın hususî ihtiyaçlarına göre tanzim edilmiştir.

16 yaşını dolduran talebeler kabul edilirler.

Fransız bakaloreyasına veya tanınmış başka bir diplomaya sahip bulunmaları şarttır. Aksi takdirde bir giriş (kabul) imtihanı geçirirler.

Tahsil müddeti iki senedir. Ve bir «Ticarî diplomayı» haizdir.

İmtihan jürileri, merkezin yüksek maliye delegelerinden müteşekkildir: Osmanlı Bankası, Tütün inhisarları, (Düyunu Umumiye) ve istikraz Sandıkları (Ergin, 1977: 780).

Programı:

Moral, Ticaret, Usuli Defterî, Bankacılık, Borsa, Ticarî ve Malî Hesabat, Ticarî Coğrafya, Malî Kurslar, Kimyavî Tahlil, Ticarî ve Bahri Hukuk, Türk Gümrük Hukuku, Ticaret Tarihi, Siyasî Ekonomi, Stenografi, Daktilo, iki mecburî Lisan, (Fransız ve Türk lisanlarından başka). (Ergin, 1977: 780).

YABANCI MEKTEPLERİ

B. PROTESTAN MEKTEPLERİ:

Bunlardan en ehemmiyetlisi Rumelihisar'ındaki Robert Kolejle Arnavutköyü'ndeki Kız Kolejidir (Ergin, 1977:783).

B. PROTESTAN MEKTEPLERİ:

1. ROBERT KOLEJİ:

Mektep Eylül 1863 (1279) tarihinde ilk önce Bebek'te ufak bir evde açılmıştır.

Bu evde Kırım muharebesi sırasında Türklere yardım etmek maksadiyle gelen Amerikalı misyonerler bulunmakta idi.

-Mister Hiristifer Rinlender Robert 1878 (1295) senesine kadar kolejin bütün masarifini üzerine almış ve servetinin beşte birinin koleje verilmesini vasiyet eylemiş olduğundan 1875'de ölünce veresesi koleje 400.000 dolar (Türk parasiyle 100.000 altın lira) vermiştir (Ergin, 1977: 783).

Bu mekteplerden gerek hükümetin gerek halkın gözü çok yılmış olduğu, her müessese hükümet için birer çıban, birer siyasî mesele menbaı olacağı anlaşıldığı için ilk zamanlarda bunların açılmaması için elden gelen gayret esirgenmezdi ve kolaylık gösterenler yahut mektebe yer verenler ve satanlar halk ve hükümet nezdinde iyi bir gözle görülmezdi.

Robert Kolejinin birinci kısmının yerini **Ahmet Vefik Paşa** evvelâ 16 bin liraya sonra ikinci kısmını da 20 bin lira mukabilinde Amerikalılara satmıştır (Ergin, 1977: 783).

Fakat binanın burada yapılmasına da Ruslarla Fransızlar güçlük göstermişler ve hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunmuşlardır.

Lâyik olan Amerikalıların bile bu mektebi tesisteki gayeleri Protestanlığın neşri olduğu şüphesizdir (Ergin, 1977: 784).

2. ARNAVUTKÖY KIZ KOLEJİ :

Arnavutköyünde İstanbul Amerikan Koleji Kız kısmı adı altında tedrisat yapan bu mektep; Boston Amerikan Kadınlar Cemiyeti tarafından 1871 senesinde önce Uskûdar'da Selâmsız'da, High School adı altında orta dereceli bir mektep olarak açılmıştır.

1890 senesinde dört sınıf ilâve edilerek Lise derecesine yükseltilmiş ve Konstantinopl Kızlar Koleji adını almıştır.

1908 senesinde mütevelli heyeti değişerek kolej Massachusetts eyaletinde ve o eyaletçe müseccel bir heyetin idâresine geçmiştir.

Arnavutköyüne nakli düşünülmüş ve 250 dekar arazi Abdülhamid II.'nin iradesi ile satın alınarak 1910'da binaların yapılmasına başlanmıştır. İnşaat 1914 senesinde bitmiş ve mektep Arnavutköy'üne taşınmıştır (Ergin, 1977: 785).

Azınlık ve Yabancı Okulları Denetim Altına Alma Çalışmaları

- 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi
- 1915 Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi
- 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu
- 1924 Yılı Genelgesi
- 1925 Yılı Genelgesi
- 1935 Yabancı Okullar Yönergesi
- 1961 Anayasası
- 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu (Vahapoğlu, 1990: 150-160).
- 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu

Yabancı Okulların Türk Toplumuna Etkileri

- **Dini Propaganda:** «İsimsiz Hristiyanlık» şeklinde zaman içerisinde gizli bir din propagandası yoluna gidilmiştir.

«Evvela çocuk evdeki şeyleri beğenmez oldu... Kızımda bu değişikliği görünce mektep hakkında tetkikata başladım. Mektebe gidip hocalarla temasa geldim. Bütün tetkikat şu neticeyi verdi. Amerikan Kız Koleji denilen bu yer muhteşem binalar içine gizlenmiş manastırdan başka bir şey değildir. Çocuk mektepteki kozmopolit arkadaşlar arasında yavaş yavaş kendi benliğini kaybediyor... Kızım mektebe girerken Türk'tü fakat çıkarken kozmopolit olmuştu...Amerikan kolejlerinde okuyan Türk çocuklarından Hristiyan olanlar bile vardır.» (Resimli Ay Mecmuası, 1929; Akt: Sezer, 1999:121).

Yabancı Okulların Türk Toplumuna Etkileri

- «Yazık ki İstanbul'da, bilim ve eğitim alanında toplumlar arasında birlik yok. Her toplum kendi dilini ve kendi yolunu tutmuş ilerliyor. Elbet bir gün gelecek, çalışan toplumlardan biri ileri geçecek. Umarız ki Müslümanlar bu durumdan büyük ve önemli bir ders çıkarırlar» (Ali Suavi, Akt: Akyüz, 2021: 174).

«Avrupa'nın hiçbir başkentinde, aynı şehir halkını oluşturan çeşitli gruplar, İstanbul'daki kadar birbirlerinden bıçakla kesilmiş gibi zıt özellikler taşımaz. Eğitim, her ülkede çocukları ve gençleri ortak kurumlarda toplayıp, onların fikir ufuklarını genişleterek, aralarında yavaş yavaş birlik ve kardeşlik bağları kurarken, burada eğitim şimdiye kadar, daha ziyade her türlü yakınlaşmadan uzaklaştırmaya yönelmiştir; çünkü her toplum, parası ile kendi okullarını kuruyor ve eğitim kendi ana dilleri ile veriliyor, dini gelenekler ile siyasi art niyetlerin sürüp gitmesine çalışılıyor» (De Salve, 1874; Akt: Akyüz, 2021: 174).

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2019). *Türk Eğitim Tarihi* (31. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Aksu, A. (2024). "*Azınlık Okulları*", Maarif Ansiklopedisi, <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/azinlik-okullari/#yazar-1> (22.04.2024).
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024, February 23). minority. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/minority>
- Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Gözübüyük, Ş.; Kili, S.(1982). *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*, Ankara Üniversitesi ŞBF Yayını: Ankara.
- Sezer, A. (1999) *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-38)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara: 1999.
- Vahapoğlu, H. (1990). *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.